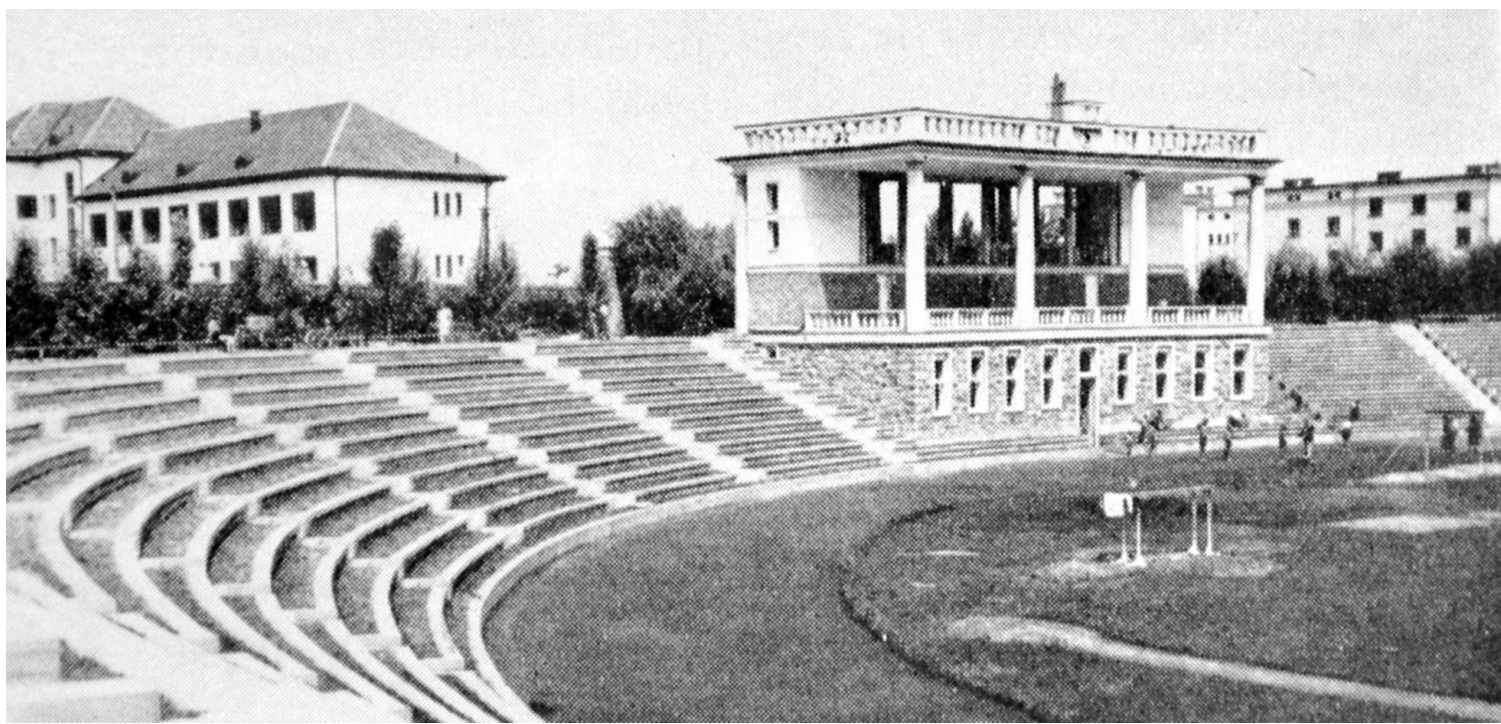
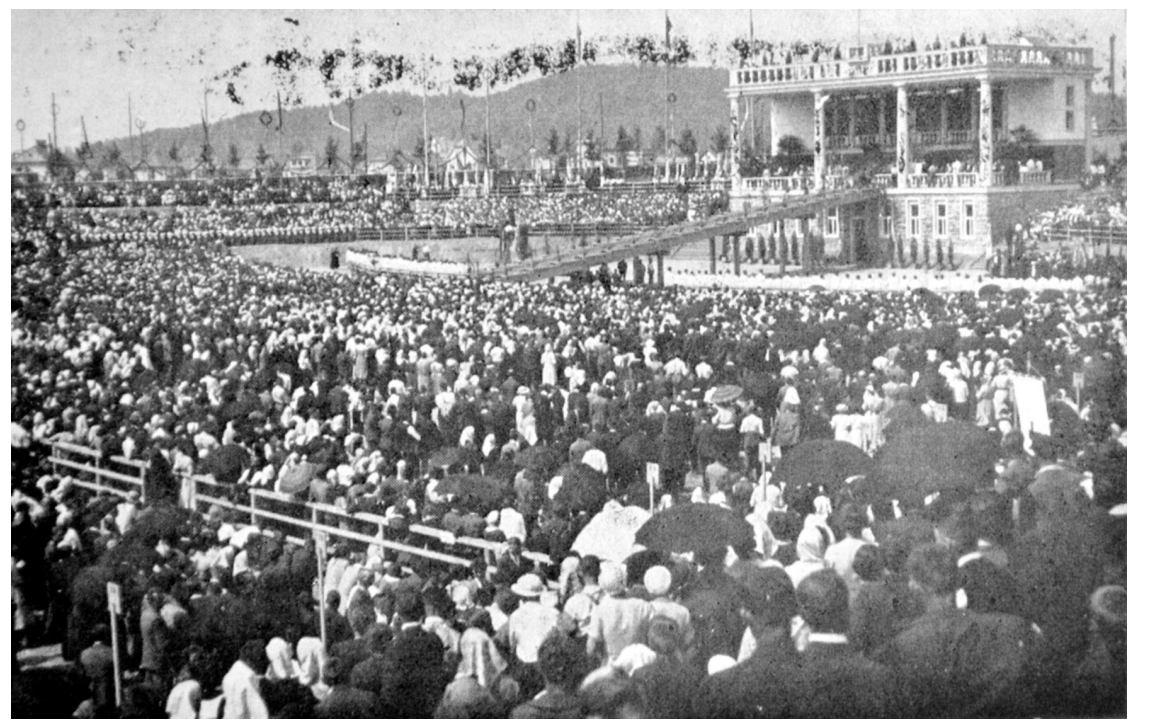

PANORAMA

ZEMLJIŠČE DANAŠNJEGA STADIONA SO NEKOČ UPORABLJALI KOT GRAMOZNICO

PO KONGRESU SO POSTAVILI ŠE SEDEŽE NA SEVERNI STRANI STADIONA

V Slovanski knjižnici odpirajo domoznansko razstavo o bežigranskem stadionu

Orlovski stadion med nostalgijo in sanjami

Tretji v nizu letošnjih razstav o ljubljanskih znamenitostih pod naslovom *Ljubljana med nostalgijo in sanjami* se v Slovanski knjižnici predstavlja *Orlovski, poznejši Centralni stadion*, ki ga je zasnoval arhitekt Jože Plečnik

Po kakšni rešitvi bi se kdaj kazalo ozreti tudi v zgodovino. Zadruga Stadion, ustanovljena samo zaradi postavitve stalnega Orlovskega stadiona za Bežigradom, se je zaradi pomanjkanja denarja odločila za postopno gradnjo. Po Plečnikovi zasnovi, ki jo je leta 1923 dodelal njegov študent Ivan Pengov, so dela začeli poleti 1925 pod vodstvom inženirja Antona Suhadolca. Najprej je nastala ograja na južni strani, nato na severni in deloma na zahodni, leto pozneje še stranica s stebriščem z okroglimi profiliranimi kladami ob Dunajski cesti. V letih 1927 in 1928 so denar za gradnjo stadiona zbirali kar z loterijo. Glavni med 201 dobitkom je bila celo enodružinska vila Stadion, prav tako zgrajena po Plečnikovih načrtih, ki še danes stoji v bližnji Mariborski ulici. S tako dobljenim denarjem so dokončali zahodno stranico in uredili sedeže na južni strani. Podoba bežigranskega stadiona se je razvijala tudi v naslednjih skoraj osemdesetih letih, kaj jo je najbolj zaznamovalo, pa si je od danes mogoče ogledati nedaleč od te ljubljanske znamenitosti, na razstavi *Ljubljana med nostalgijo in sanjami* – Plečnikov Centralni stadion v Slovanski knjižnici.

Slovanska knjižnica, ki je postala Center za domoznansko in specielne humanistične zbirke Mestne knjižnice Ljubljane, je prevzela domoznansko raziskovalno delo, v ciklu letošnjih štirih razstav – o ljubljanski Operi in Glavnem kolodvoru Ljubljana sta že mimo, o Kongresnem trgu bo na vrsti 30. novembra letos – pa so zajeli ljubljanske znamenitosti, ki nimajo samo bogate zgodovine, temveč kažejo tudi svoj prihodnji potencial oziroma so »zlahtni del razvoja Ljubljane, ki ga jemljemo za samoumevne«, kot ga opisuje vodja Slovanske knjižnice in soavtorica razstave mag. Teja Zorko (druga dva avtorja sta Milan Novak in Marko Kitin).

Stalni namesto začasnega

Ljubitelji Plečnikovih stvaritev so takšne in drugače podrobnosti o stadionu, zgrajenem za potrebe telovadnega društva Slovenske kršćansko-socialne zveze Orli, morebitne gasilske vaje in verske shode, lahko izvedeli že na vodenih vodstvih pod okriljem Muzeja za arhitekturo in oblikovanje (takrat še Arhitekturnega muzeja Ljubljana), ki je v Plečnikovem letu 2007 pri-

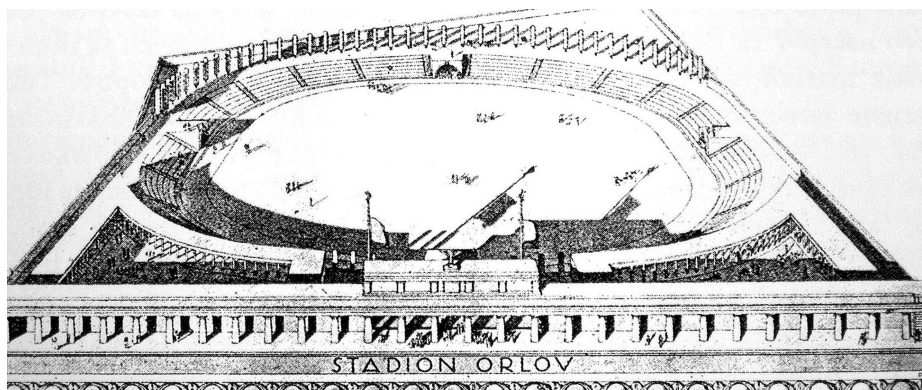
pravilo vodenje in situ po 12 Plečnikovih objektih in urbanističnih zasnovah. Če si spodobimo izraz iz naslova aktualne razstave, je bil takrat poudarek na »nostalgiji«, na tokratni razstavi pa bo mogoče izvedeti tudi kaj več o »sanjah«, torej o prihodnji podobi stadiona, ki je bil kot del Plečnikove zapuščine lani razglašen za spomenik državnega pomena.

V dvajsetih letih prejšnjega stoletja, ko so Orli začutili potrebo po stalnem stadionu namesto tedanjih začasnih tekmovališč na travnikih z lesenimi tribunami, kjer so tekmovalci pogosto celo prespali, je bila na mestu današnjega Centralnega stadiona že izkopana jama. Zemljišče so uporabljali kot gramoznico, njeno dno pa so zrav-

Po današnjem odprtju razstave, ki bo v predverju ter deloma v 2. nadstropju in kletni etaži na ogled do 15. oktobra 2010, bo na Einspielerjevi 1 v Ljubljani predavanje dr. Boga Zupančiča, kustosa za novejšo slovensko arhitekturo v Muzeju za arhitekturo in oblikovanje, o Bežigradu, Plečniku in njegovem stadionu.

ARHITEKT JOŽE PLEČNIK PRI SNOVANJU STADIONA

NAČRTI PLEČNIKOVEGA UČENCA IVANA PENGOVA ZA ORLOVSKI STADION

nali in za gledalce uredili brežine za veliki katoliški shod 26. avgusta 1923, združen s telovadnim nastopom orlov in orlic. Še istega leta so mojstru Plečniku naročili izdelavo načrta za stadion z areno, obdano s 400 metrov dolgo tekaško stezo, sedeži za gledalce,

prostori za manjše vadbe in tako imenovana taborišča med areno in obzidjem.

Četudi se je Plečnik zavedal, da je objekt pomemben za mesto, ni razumel športnih društev in prireditelj, vedel je tudi, da se bo gradnja zaradi pomanjkanja denarja zavlekla. Ob odločanju za izdelavo načrtov za sokolski dom na Taboru maja 1924 – tega so potem zgradili po načrtih njegovega stanovskega kolega Ivana Vurnika – je izjavil: »Sokolstvo, orlovstvo, vse to je meni, se pravi mojemu srcu tuje. Manjka mi ideje, kajti to so prostori za drugačne ljudi, kakor smo mi. Se pravi za ljudi, ki so drugače konstruirani kot jaz. Jaz nisem družbeni človek, družiti se že od nekdaj ne morem.« Da bi našel navdih, se naloge ni lotil s funkcionalističnega vidika, temveč si je skušal predstavljati mistiko in čustva, ki jih športni dogodki prebudijo v človeku, in se v iskanju pravega odgovora obrnil k stari Grčiji.

Gradnje stadiona po Plečnikovi projektni zasnovi, ki jo je dodelal njegov študent Ivan Pengov, se je Zadruga Stadion, kot že rečeno, zaradi pomanjkanja denarja lotila postopoma. Leta 1925 je na južni, severni in zahodni strani zrasla ograja iz opeke, ki jo je Plečnik prekinil z dvojnimi vencem, nato pa zid nekako preluknjal z ločnimi opekami. Na vsakih pet metrov zidu je postavil ploščo, nanjo pa kocko in kroglo. V nasprotju s prvotnim načrtom je poudaril zahodno stranico (z Vodovodne ulice): osrednji vhod je umaknil proti areni za širino dveh stranskih vhodov. Leta 1926 je bila dokončana še stranica s stebriščem z okroglimi profiliranimi kladami ob Dunajski cesti, z denarjem, ki so ga v naslednjih dveh letih zbrali z loterijo, pa so dokončali še zahodno stranico in uredili sedeže na južni strani.

Dela so se nadaljevala tudi po kongresu

Po odpravi vseh telovadnih društev leta 1929, tudi Orlov, je delovala samo še organizacija Sokol Kraljevine Jugoslavije, zato so obstala tudi dela na Orlovskem stadionu. Znova so stekla šele za evharistični kongres leta 1935. Za to priljubljenost so potrebovali tribuno za oltar, Plečnik pa si jo je zamislil kot lahkonno arhitekturo na robu arene – kot glorioto z rustificiranimi podstavkom, teraso in manjšimi stebri v zgornjem nivoju

jo obdajajo zid in dorski stebri, ter manjšimi stebri v zgornjem nivoju, kar je edini primer vrinjene kolnade v Plečnikovem opusu in po mnenju strokovnjakov sodi med mojstrovno prelomno arhitekturo iz tridesetih let. Tam, kjer sta danes ura in prikazovalnik športnega izida, je manjši podstavek za križ.

Po kongresu, med letoma 1939 in 1941, so postavili sedeže na severni strani, za kongres Kristusa kralja pa še dve poslopji s teraso na severni in južni strani, ki naj bi bili po neki razlagi manjša glasbena paviljona. Bežigranski stadion se

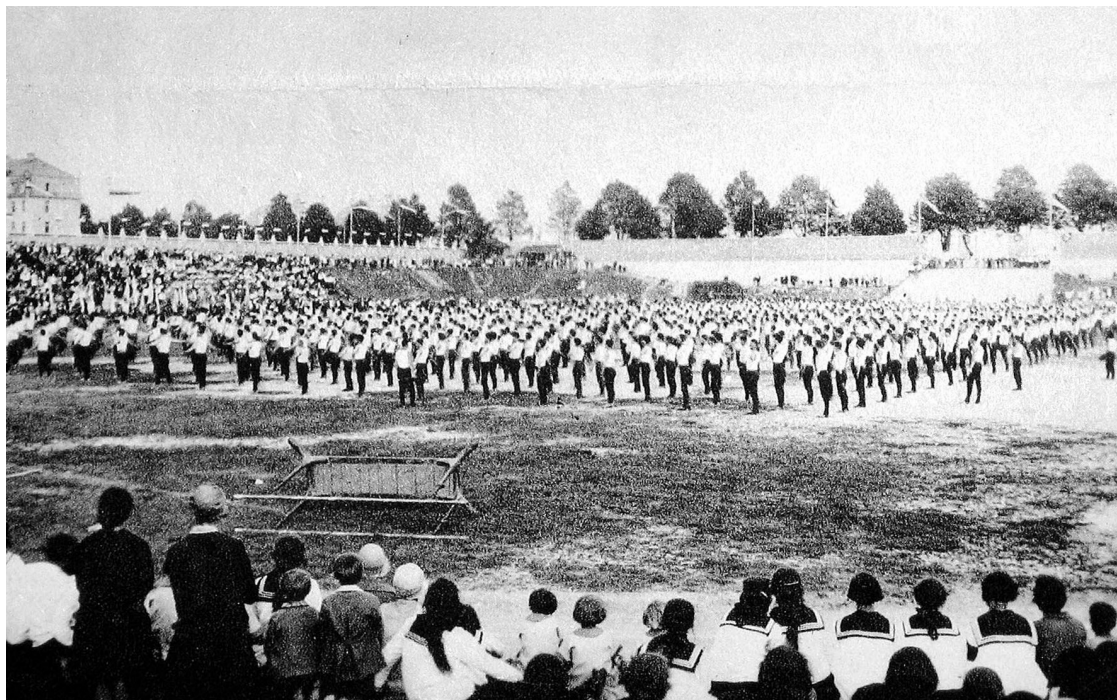
Stadion je po osvoboditvi prišel v last Fiskulturne zveze Slovenije in ga je dolga leta prek Zavoda ing. Stanka Bloudka sofinancirala mestna skupščina oziroma njen svet za telesno in fizično vzgojo, v naslednjih desetletjih pa so se menjavali lastniki in upravljalci.

je vpisal v zgodovino tudi tik pred koncem druge svetovne vojne, ko so na njem domobranci na Hitlerjev rojstni dan prisegli vodji velike Nemčije.

Nogomet zaznamoval drugo polovico 20. stoletja

Po vojni so na tem športnem objektu po antičnih zgledih dokončali sedeže na polkrožnih zaključkih in pozneje postavili še preostalo opremo, med drugim plastične sedeže in reflektorje, ki so svetili vse do začetka leta 2008, ko je njegova zadnja in trenutna lastnica, družba Bežigranski športni park, zaprla vrata tega objekta. Po štiriletnem pridobivanju soglasij, dovoljen in odlokov bodo gradnjo in obnovo začeli predvidoma januarja 2011, stadion s 7500 sedeži (in možnostjo za dodatnih 5000) v areni in približno 2500 v VIP-loži bo po načrtih spet zaživel leta 2013.

Kot je med približno dvome-sečnim pripravljanim razstave ugotovila mag. Teja Zorko, je v arhivu največ gradiva o obdobju evharističnega kongresa (1935), ko je med drugim izšlo kar nekaj zelo bogato ilustriranih knjig, življenje stadiona v petdesetih in šestdesetih letih pa najbolj živo opisujejo posnetki legendarnega, tudi Derlovega nekdanjega fotoreporterja Edija Šelhaus. »S Šelhausovimi fotografijami iz zbirke Muzeja novejšje zgodovine smo zapolnili vrzeli v gradivu iz tega obdobja, saj takrat ni bilo več toliko člankov in knjig o stadionu. Nogomet ga je nedvomno najbolj zaznamoval v drugi polovici 20. stoletja, čeprav sploh ni bil zasnovan za ta šport, večinoma črno-beli posnetki, ki so bile nogometne tekme takrat zelo obiskane. Na Centralnem stadionu so potekali še drugi dogodki, denimo, koncerti velikih glasbenih skupin,« je na zadnje obdobje spomnila sogovornica. SAŠA BOJC

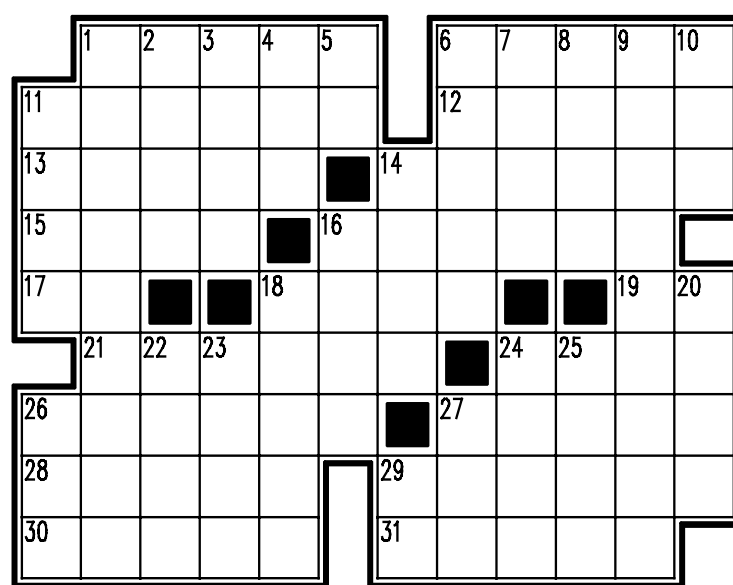

MLADINSKI SHOD IZ LETA 1938 FOTOGRAFIJE Z RAZSTAVE LJUBLJANA MED NOSTALGIJO IN SANJAMI

ZA EVHARISTIČNI KONGRES SO POTREBOVALI TRIBUNO ZA OLTAR, PLEČNIK PA SI JO JE ZAMISLIL KOT GLORIOTO Z RUSTIFICIRANIM PODSTAVKOM, TERASO IN MANJŠIMI STEBRI V ZGORNJEM NIVOJU

Križanka

NAVPIČNO: 1. naš kajakaš na divjih vodah (Nejc), 2. reka v Italiji, pritok Pada, 3. halogena kemična prvina 4. skandinavski drobiž, 5. kemijski znak za telur, 6. pisatelj in gledališki kritik (Filip Kumbatovič), 7. kratak prikaz dogodka, 8. ime francoskega misleca Descartesa, 9. naš kajakaš, osvajalec medalje na letošnjem SP v Španiji (Jošt), 10. ime švedskega književnika Hanssona, 11. Ober, 14. prebivalec evropskega otoškega naroda, 16. pri pokru pet kart enake barve, 18. energijski delec, 20. nizozemski slikar portretist (Nicolaes), 22. domnevno himalajsko bitje, 23. antično ime španske reke Guadiane, 24. angleški humanist, nasprotnik reformacije (Thomas), 25. grški bog vojne, 26. ime pevca Pestnerja, 27. nekdanja merska enota za pospešek, 29. kemijski znak za mendelevij, M. K.

Rešitev prejšnje križanke

VODORAVNO: 1. Bayern, 7. pajdaš, 13. obarek, 14. Omerza, 15. Kalič, 16. tla, 17. sir, 18. skot, 19. Senta, 21. zž. 22. West Point, 25. (pomenka) H(ribar), 27. Murič, 28. gram, 31. Krk, 33. duh, 34. Leali, 35. virman, 37. filter, 38. občina, 39. akcent. **NAVPIČNO:** 9. J(anez) E(r)žen.

VODORAVNO: 1. slovenski pisatelj (Vlado), 6. mestno sprehajališče, 11. naša nekdanja umetnostna drsalka (Tjaša Prosenec), 12. površina, območje, 13. ameriški filmski režiser (King), 14. ime televizijske novinarke in urednice Todorovski, 15. francoski skladatelj, avtor baleta Giselle (Adolphe), 16. nekdanja avstralska plavalca, dobitnica osmih olimpijskih medalj (Dawn), 17. kemijski znak za radij, 18. sladkovodna riba valjastega telesa, 19. kemijski znak za američij, 21. konj rjave barve, 24. ime pevke Slatinšek, 26. roman pisatelja Pavleta Zidarja (dve besedi), 27. naš kipar (France), 28. največji Saturnov satelit, 29. nemški slikar (Hans, 1837 do 1887), 30. ljudsko ime za zdravilno rastlino jetičnik, 31. ptič klatež iz družine ščinkavcev.